

Doc. dr. **Semir HADŽIMUSIĆ**

Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i
prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona
semir@bastina.ba

MEMORIJALIZACIJA LIKA I DJELA DR. ADOLFA HEMPTA U LUKAVCU

Apstrakt: *Dr. Adolf Hempt, bio je ljekar, naučnik i vizionar, koji je u periodu 1905-1921. godine radio kao tvornički, općinski i željeznički ljekar u Lukavcu s nadležnosti nad javnom zdravstvenom službom tvornice, općine i željeznice. U Lukavcu i okolini se tokom službe bavio suzbijanjem različitih oblika zaraznih bolesti kod pacijenata, uključujući ospice, epidemiju pjegavog tifusa, kolere, sifilisa, bjesnila kod životinja i ljudi. Ono po čemu će posebno biti upamćen jeste inicijativa za osnivanje Pasterovog zavoda za Bosnu i Hercegovinu sa sjedištem u Lukavcu i rad na realizaciji tog projekta, čiji je rezultat izgradnja reprezentativne zgrade za tu namjenu 1912. godine, a koja je danas poznata kao vila "Solvay" i ima status nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine. Dr. Hempt nije uspio osnovati Pasterov zavod, ali je do 1914. godine u navedenoj zgradi otvorio bolnicu Fabrike sode Lukavac, odnosno „Stalnu kirurškijsku bolnicu“, koja je po izbijanju Prvog svjetskog rata djelovala kao Rezervna bolnica („K.u.K. Reservespital Lukavac“) i stacionar za austrougarske vojnike i ranjenike. Od jula 1914. do novembra 1918. godine dr. Hempt biva mobilizovan, te je prvo radio kao štabni ljekar i upravnik navedene vojne bolnice Lukavac, a potom biva komandant više vojnih bolnica na području etape V Armijske komande – Balkanske i Sočanske armije. U Lukavcu je dr. Hempt sa suprugom Marijom Hempt, rođenom Vinkler ostvario bogat porodičan život. Naime, tu je rođeno sedmero, od ukupno osmero djece koliko su imali Hemptovi. Također, u Lukavcu su umrli doktorovi roditelji Adolf Hempt, senior i Marija Hempt, rođeno Tevely, koji su u ovom gradu i sahranjeni. S ciljem memorijalizacije lika i djela dr. Adolfa Hempta u Lukavcu je u periodu 2014-2025. godine urađeno nekoliko naučno - istraživačkih projekata, prezentacija, ali i*

konkretnih poduhvata kao što je sanacija grobnice Hemptovih roditelja na gradskom groblju u Lukavcu.

Ključne riječi: *Dr. Adolf Hempt, Lukavac, Pasterov zavod, memorijalizacija.*

MEMORIALIZATION OF THE LIFE AND WORK OF DR. ADOLF HEMPT IN LUKAVAC

Abstract: *Dr. Adolf Hempt was a physician, scientist and visionary who, in the period from 1905 to 1921, worked in Lukavac as a factory, municipal and railway physician, with jurisdiction over the public health service of the factory, municipality and railway. During his service in Lukavac and its surroundings, he was engaged in combating various forms of infectious diseases among patients, including measles, epidemics of typhus, cholera, syphilis, and rabies in both animals and humans. He will be particularly remembered for his initiative to establish the Pasteur Institute for Bosnia and Herzegovina, with its headquarters in Lukavac, as well as for his work on the realization of this project. As a result, a representative building for this purpose was constructed in 1912, which is today known as the "Solvay" Villa and holds the status of a national monument of Bosnia and Herzegovina. Although Dr. Hempt did not succeed in establishing the Pasteur Institute, by 1914 he opened the Soda Factory Hospital in Lukavac, i.e. the Permanent Surgical Hospital, in the same building. Following the outbreak of the First World War, the facility functioned as a Reserve Hospital (K.u.K. Reservespital Lukavac) and a station for Austro-Hungarian soldiers and wounded. From July 1914 to November 1918, Dr. Hempt was mobilized and initially served as a staff physician and manager of the aforementioned military hospital in Lukavac, after which he became the commander of several military hospitals within the operational zone of the 5th Army Command – the Balkan and Soca Army. In Lukavac, Dr. Hempt, together with his wife Marija Hempt (née Vinkler), established a rich family life. Namely, seven out of their total of eight children were born there. Furthermore, Dr. Hempt's parents, Adolf Hempt Sr. and Marija Hempt (née Tevely), also passed away in Lukavac and were buried in the town. With the aim of memorializing the life and work of Dr. Adolf Hempt, several scientific research projects, presentations and concrete initiatives were carried out in Lukavac in the period from 2014 to 2025, including the restoration of the tomb of Hempt's parents at the city cemetery in Lukavac.*

Keywords: *Dr. Adolf Hempt, Lukavac, Pasteur Institute, memorialization.*

Dr. Adolf Hempt

Dr. Adolf Hempt (otac Adolf Hempt i majka Marija Tevely iz Budimpešte), rođen je 21. septembra 1874. godine u Novom Sadu. Familija Hempt (*De Hemptinne ili Hembd*) porijeklom je sa teritorija današnje Belgije iz mjesta Hemptin kraj Liježa, sa francuskog govornog područja. Pretci dr. Hempta došli su u Srbiju krajem 18. stoljeća. Adolf Hempt (stariji), bio je reformatski sveštenik i misionar, te je i dr. Adolf Hempt, bio kršten u Reformatskoj crkvi u Novom Sadu 20. februara 1886. godine.⁵

Kada je Adolf Hempt imao pet godina, porodica se preselila u Sarajevo, gdje se Hempt (stariji) i dalje bavio misionarskim radom, majka bila prva školovana babica, a mlađi Hempt završio osnovnu školu (1880-1884) i gimnaziju (1884-1892). Adolf Hempt kao vojni stipendista 1898. godine završava Medicinski fakultet u Grazu.⁶ Dana, 14. juna 1898. godine je promovisan u doktora opće medicine s posebnim znanjima iz hirurgije, oftalmologije i akušerstva, nakon čega kao vojni ljekar radi na hirurškom odjeljenju Garnizonske bolnice u Beču (*Garnisonsspital No1 in Wien*). Tokom 1900. godine intenzivno je radio na suzbijanju trahomske epidemije kod puka *Ulanen Regiment No.8.*, kada je više stotina zaraženih vojnika iz Galicije premješteno u Beč gdje je većina uspješno izliječena. Godine 1901. imenovan je za samostalnog komandanta Vojničke bolnice u *Gross Enzersdorff*, gdje ostaje do 1. decembra 1905. godine. U ovom gradu se Hempt oženio s Marijom Vinkler, 14. marta 1903. godine, te je njihov najstariji sin Hans tu i rođen 18. novembra 1904. godine.⁷

Istraživač i baštinik lika i djela dr. Adolfa Hempta, prof. dr. Dušan Lalošević sa Medicinskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu smatra da je dr. Hempt bio pod velikim uticajem mlade nauke mikrobiologije, koju su razvijali naučnici počevši od Koha u Njemačkoj (otkriće bacila tuberkuloze 1882), Pastera u Francuskoj (vakcinacija protiv bjesnila 1885) i mnogih drugih. U svom prvom

⁵ Opširnije u: Dušan Lalošević, Snežana Dobrić, *Od vakcine do muzeja. Istorija vakcine u Pasterovom zavodu - Novi Sad*, Novi Sad 2024.

⁶ Dušan Lalošević, „130. godina od rođenja dr. Adolfa Hempta“, *Eskulap Edukativni članci*, god. 3., br. 1-2., Pasterov zavod i Medicinski fakultet Novi Sad, 2008., 97-101.; Dušan Lalošević, *Novi prilozi za biografiju dr. Adolfa Hempta*, Spomenica – 95. godina Pasterovog zavoda u Novom Sadu, Pasterov zavod, Novi Sad 2016., 91-108.

⁷ Snežana Božanić, Ana Elaković-Nenadović, “Iz Personalnog dosijea dr. Adolfa Hempta: od školovanja do penzionisanja”, *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, 170 (2/2019), Novi Sad 2019., 197-198.

objavljenom naučno-stručnom radu iz 1902. godine, dr. Hempt prikazuje bojenje Kohovih bacila kao rutinsku metodu dijagnostike tuberkuloze.⁸

Napustivši aktivnu vojnu službu, dr. Hempt dolazi u Lukavac gdje od 5. decembra 1905. godine do 2. novembra 1921. godine radi kao tvornički, opštinski i željeznički ljekar s nadležnosti nad javnom zdravstvenom službom opštine, fabrike i željeznice.⁹ Za sreskog nadljekara sa sjedištem u Lukavcu imenovan je 2. novembra 1921. godine. Iako je već 9. decembra 1921. godine imenovan na novu funkciju u Novom Sadu, dužnosti u Lukavcu (tada u svojstvu kotarskog nadljekara) je zvanično razriješen 17. januara 1922. godine.¹⁰

U Lukavcu i okolini se tokom službe bavio suzbijanjem različitih oblika zaraznih bolesti kod pacijenata, uključujući ospice, epidemiju pjegavog tifusa, kolere, sifilisa, bjesnila kod životinja i ljudi. Vršio je zdravstveni nadzor nad svim javnim institucijama, kao i običnoj i slanoj banji, konzumu, mljekari, klaonici, gostionici, pekari. Obavljao je i periodične preglede i liječenje pripadnika žandarmerijske stanice, državnih namještenika pošte, finansija, šumarskog i cestarskog osoblja, pa i „ubogih bolesnika iz cijele okolice na potpuno zadovoljstvo“, ističe u pisanoj potvrdi dr. Hemptu Josef Valenda, koji je od 1908. godine obavljao funkciju direktora Fabrike sode Solvay u Lukavcu.¹¹

Dr. Adolf Hempt i Marija Hempt su u Lukavcu ostvarili bogat porodični život. Naime, tu su rođena njihova djeca: *Otto Erich* (28.1.1906), *Herbert* (17.12.1906), *Peter* (5.4.1908), *Margareta* (25.6.1909), *Harald* (18.12.1910), *Dagmar* (21.9.1913.), *Herta* (17.10.1920).¹² U Lukavcu su umrli doktorovi roditelji Adolf i Marija Hempt (1917-1918), koji su u ovom gradu i sahranjeni o čemu i danas svjedoči spomenik na lukavačkom gradskom groblju.¹³

⁸ D. Lalošević, S. Dobrić, *Od vakcine do muzeja*, 29.

⁹ U evidenciji željezničkih liječnika Željeznica u Bosni i Hercegovini za 1914. godinu nalazi se ime dr. Adolfa Hempta, kao i njegova funkcija: „*dr. reg. liječnik u prič., Lukavac*“. Hemptovo ime navedeno je i u evidenciji Liječnici u Bosni-Hercegovini za 1914. godinu: „*Lukavac. Hempt Adolf, Dr., Werksarzt*“, *Bosanski glasnik: Opća priručna i adresna knjiga za Bosnu i Hercegovinu*, *Bosnischer Bote: Universal-Hand und Adreszbuch für Bosnien und die Hercegovina*, Sarajevo 1914., 194, 218.

¹⁰ Arhiv Vojvodine (dalje: AV), f. 126, kut. 723, Personalni dosije dr. Adolfa Hempta (dalje: PD AH), *Dr. Adolf Hempt. Curriculum vitae.*, uvjerenja i potvrde, august 1921-januar 1922. godine.

¹¹ AV, PDAH, *Uverenje*, Lukavac, 27. juli 1921.

¹² AV, PDAH, *Zdravstveni odsek za Bosnu i Hercegovinu Poreskom uredu*, Sarajevo, 10. januar 1922.

¹³ S. Hadžimusić, A. Ćorović, *Navedeni rad.*, 39.

Nakon što je demobilisan vratio se u Lukavac: „*Od prevrata do danas služim opet na starom mjestu u Lukavcu, sad već 16tu godinu*“ isticao je dr. Hempt, koji je tokom 1920. godine obavljao i dužnost kotarskog nadljekara u Gračanici.¹⁴

Dr. Adolf Hempt na poziv ministra Andrije Štampara od decembra 1921. godine radi kao zdravstveni referent u Odsjeku Ministarstva zdravlja u Novom Sadu, gdje 1922., osniva Pasterov Zavod, te postaje njegov direktor. Iako se i prije bavio naučnoistraživačkim radom, posebno će ostati zabilježena 1925. godina, kada je objavio svoju modifikaciju vakcine protiv bjesnila. Od tada je Hemptova vakcina u upotrebi i praktično zamjenjuje Pasterovu vakcinu protiv bjesnila. Počinje njena industrijska proizvodnja za Kraljevinu Jugoslaviju, ali i izvoz. Dr. Hempt je 1935. godine boravio na Beringovom Institutu u Njemačkoj, gdje je radio na uvođenju svoje tehnologije proizvodnje vakcine protiv bjesnila. Penzionisan je 16. maja 1935. godine. Uprkos tome, od 1. maja 1941. godine preuzima vodstvo Higijenskog zavoda u Novom Sadu. Među brojnim usavršavanjima Pasterove antirabične vakcine, Hemptova vakcina bila je najbolja i najduže trajala, od 1925. do 1983. u Jugoslaviji, odnosno 1989. u Mađarskoj. Dr. Hempt je umro u Novom Sadu 20. jula 1943. godine.¹⁵

Pasterov zavod u Lukavcu

Intenzivan urbani razvoj gradskog naselja Lukavac u periodu Austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom krunisan je izgradnjom velelepog zdanja bolnice na tada krajnjoj istočnoj tački nove gradske zone. Radi se o objektu koji je sagrađen u svrhu razvoja medicinske struke i nauke, kao i javne zdravstvene službe, a koji u potpunosti nikad nije preuzeo namjenjenu ulogu.

Iako je u Lukavcu do skora vladalo uvriježeno mišljenje da je objekat podignut da bude dom – vila direktora Fabrike sode, međutim, nedvojbeno je da je ova reprezentativna građevina sagrađena s namjenom da bude zdravstvena ustanova, ali ranije nije bilo razjašnjeno da li kao fabrička ambulanta, bolnica, „mala bolnica“ ili nešto u tom kontekstu. Navedeni podaci se provlače kroz

¹⁴ Tokom 1920. godine dr. Hempt je pored posla u Lukavcu privremeno mijenjao kotarskog nadljekara u Gračanici., AV PDAH., rukopis (nedatirano).

¹⁵ Dušan Lalošević, 130. godina od rođenja dr. Adolfa Hempta, Eskulap Edukativni članci, god. 3., br. 1-2., Pasterov zavod i Medicinski fakultet Novi Sad, 2008., 97-101.; Dušan Lalošević, Novi prilozi za biografiju dr. Adolfa Hempta, Spomenica – 95. godina Pasterovog zavoda u Novom Sadu, Pasterov zavod, Novi Sad 2016., 91-108.

dosadašnju literaturu¹⁶, ali novijim istraživanjima¹⁷ došlo se do činjenica koje su opovrgnule prethodna saznanja. U pitanju su dokumenti i novinski članci iz jula i augusta 1911. godine u kojima se piše o planovima da se izgradi i o početku gradnje Pasterovog zavoda u Lukavcu (*Pasteurjev Zavod v Bosni*). Također, navodi se da je odgovorna osoba za realizaciju tog projekta dr. Adolf Hempt, te da će se Zavod otvoriti u ljeto 1912. godine.¹⁸

Projekat koji je u arhivi Fabrike sode označen kao „Krankenhaus“ u Lukavac je stigao najkasnije 21. jula 1911. godine¹⁹, nakon čega je 26. jula 1911. godine sastavljen dokument pod nazivom *Situation/Protocoll*, koji u suštini predstavlja zapisnik o pregledu gradilišta objekta bolnice u Lukavcu.²⁰ U protokolu koji je potpisan u Lukavcu navodi se lokacija budućeg objekta, koja odgovara današnjoj lokaciji Vile Solvay, date su udaljenosti od grada, fabrike, željezničke stanice, tehničke specifikacije objekta i slično. Najčešće se za isti upotrebljava naziv „Spital“ ili Fabriksspitaliaes“. Izvjestioci Dr. Meyer – sanitarni referent, M. David – inženjer, te izvjesni Blažeković su uz isticanje manjih primjedbi bili zadovoljni napretkom radova na objektu.²¹

¹⁶ Grupa autora, *Društveno-privredna karta, Grad.komuna Lukavac*, edicija, Pres Kliping, Beograd 1978.; Grupa autora, *Javno zdravstvo tuzlanske regije 1923.-2012.*, BMG, Tuzla 2012.; Faruk Kruševljanin, *Lukavac kakav je nekad bio*. Grafit Lukavac, Lukavac 2014.

¹⁷ Početkom rada na istraživanju i valorizaciji ovog spomenika kulture 2014. godine, stručni tim Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona (S. Hadžimusić) i Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (A. Ćorović) nije imao nijednog konkretnog i pouzdanog podatka o izgradnji Vile. Raspolagalo se sa informacijama da je Vila izgrađena odmah po izgradnji Fabrike sode 1893. godine, zatim u periodu 1899-1905. godine ili tek dolaskom Fritza Müllera za direktora Solvay tvornice, da je u određenom periodu bila dom direktora Müllera, a tek se kroz literaturu, može se reći, stidljivo provlačila informacija o tzv. „maloj bolnici“. Na novinske članke iz jula i augusta 1911. godine autoru ovog rada, kao i prof. dr. Dušanu Laloševiću, ukazao je Edin Begić, osnivač facebook stranice „Lukavac kroz vrijeme“. Tokom istraživanja u Arhivu Tuzlanskog kantona, 2015. godine, autor (S. Hadžimusić) je pronašao originalne nacрте objekta iz 1911. godine, kao i pismo dr. Hempta upravi Solvaya u Beču iz 1912. godine, čime više nije bilo sumnje da se radilo o izgradnji značajne zdravstvene ustanove, a istraživanje je usmjereno na Pasterov zavod u Lukavcu., *op.aut.*

¹⁸ Arhiva Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona (dalje: AZ), Dokumentacija Baština: Lukavac (Dalje: DB-L), *Razni spisi*.

¹⁹ Arhiv Tuzlanskog kantona (dalje: ATK), fond: Tvornica sode „SOLVAY“ Lukavac (dalje: TSSLu), fascikla: *Projekti.*, Tuzla, 21. juli 1911.

²⁰ ATK, TSSLu, fascikla br. 24., *Protocoll*, Lukavac, 26. juli 1911.

²¹ ATK, TSSLu, f. 24., *Protocoll*, Lukavac, 26.07.1911.

Uvidom u izvorni projekat²² planiran je slijedeći raspored prostorija u objektu. Prvu prostoriju predstavlja hol, odnosno čekaonica (*Warte-Zimmer*) na koji se nadovezuje soba (*Ordinations Zimmer* – Prijemna ambulanta), koja je spojena sa kupatilom (*Closet – Vorraum* – Kupatilo s predsobljem). Na kraju hola, na istočnoj strani planirano je dvokrako stepenište prema spratu. Na bočnim stranama stepeništa se nalaze dvije sobe (*Maroden-Zimmer 1 i 2* – Bolesničke sobe). Na zapadnoj strani su bile dvije prostorije dimenzija 6,85m x 6,60m i 7,00m x 5,70m. U okviru prve prostorije, u prvobitnoj verziji, nalazile su se dvije međusobno povezane prostorije: Apoteka i Laboratorij (*Apotheke i Laboratorium*). Druga prostorija je sadržavala tri prostora: Operacionu salu (*Operations Saal*), te kupatilo i svlačionicu (*Bad i Auskleide Raum*).²³

Ispod nekadašnjih bolesničkih soba u prizemlju na istoku, u prvobitnoj shemi su se nalazili dezinfekciona sala (*Desinfektor*) i praonica (*Bader*) sa odgovarajućim kupatilima. Na zapadnoj strani, ispod prostora nekadašnjih apoteke i laboratorija, u prvobitnoj varijanti se nalazila kuhinja sa špajzom (*Kuche, Speis*), a ispod operacione sale vešeraj (*Waschkuche*).

Dana, 27. jula 1911. godine dr. Adolf Hempt i dr. Risto Jeremić su podnijeli peticiju Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu za osnivanje Pasterovog zavoda u Lukavcu,²⁴

U listu “*Slovenski narod*” od 30. augusta 1911. godine objavljen je članak pod naslovom “Pasteurjev zavod” gdje se navodi: *Kako se poroča iz Sarajeva bodo ustanovili v Lukavcu v Bosni Pastenrjev zavod...Vodstvo prevzame dr. Hempt, ki pride iz Gradca..*²⁵

Također, istog dana u listu “*Vilag*” u Budimpešti je objavljena vijest o planu otvaranja Pasterovog zavoda u Lukavcu, u Bosni, te se pored ostalog ističe da više pacijenti zbog ujeta bijesnih pasa neće morati na liječenje u Pasterov zavod u Budimpešti.²⁶

²² Prof. dr. Ibrahim Krzović pripisuje ovaj projekat arhitekti *Rudolfu Tönniesu*, u: Ibrahim Krzović, *Arhitektura Bosne i Hercegovine, 1878-1918., Konceptija izložbe i izbor djela*, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1987., 217.; Na sjevernoj strani zgrade u početku nije bilo natkrivenog trijema i terase već su naknadno izvedeni. Na južnoj strani se nalazilo još jedno stepenište ka prizemlju, a koje je naknadno uklonjeno., op. aut.

²³ ATK, TSS Lu, *Projekti.*, Tuzla, 21. juli 1911.

²⁴ AZ, DB-L, *Razni spisi* (S. Hadžimusić, pr.).

²⁵ “Pasteurjev Zavod v Bosni”, *Slovenski narod*, god.44., br.199., Ljubljana, 30. augusta 1911., 2.

²⁶ “Pasteur-intezet Boszniaban”, *Vilag*, br. 13., Budapest, 30. august 1911., (uvid načinjen preko fb. Stranice „Lukavac kroz vrijeme“).

U februaru 1912. godine dr. Hempt piše upravi Solvaya u Beču o potrebama opremanja inventarom, te uvođenja centralnog grijanja u novoizgrađenom objektu kojeg označava kao „Werksspitals“ što je u prijevodu fabrička bolnica: „Ako imamo moderno centralno grijanje i opskrbu toplom vodom, našu buduću tvorničku bolnicu možemo održati na tako visokoj razini higijene da ćemo gotovo sve slučajeve bolesti koji ovdje dođu u obzir moći liječiti, da tako kažem, po vlastitom nahođenju. Slanje bolesnika drugim zdravstvenim institucijama (bolnice i sanatoriji) bi uslijedilo samo kod vrlo malo neizbježnih slučajeva”²⁷ Dana, 21. februara 1912. godine dr. Luka Čabraić je u Zemaljskom saboru uputio interpelaciju za obezbjeđivanje izostale subvencije za rad Pasterovog zavoda u Lukavcu.²⁸

Zahvaljujući zalaganju tada već uglednog i priznatog doktora Adolfa Hempta, te Josefa Valende, direktora *Sodafabrik Solvay Lukavac*, pomenuto veleljepno zdanje na kojem je moguće raspoznati dekorativne elemente koji odražavaju estetiku secesije, ali i elemente historicističkog dekorativnog programa, je podignuto u Lukavcu do kraja 1912. godine.²⁹

Uporedo s navedenim aktivnostima, u periodu 1910-1912. godine dr. Hempt nastavlja svoje stručno i naučno usavršavanje na Pasterovim institutima u Budimpešti, Beču i Parizu. Od 23. aprila do 20. maja 1911. godine proučavao je rabiologiju u Beču, a tokom 1912. godine bio je na edukaciji u Pasterovom zavodu u Parizu: „Dr. Adolf Hempt iz Bosne“ studirao je antirabičnu zaštitu u Francuskoj piše na potvrdi koju je izdao Elias Metschnikoff u Parizu, 4. oktobra 1912. godine. Tokom ovih studijskih boravaka dr. Hempt je stekao praktična znanja u oblasti bakterologije, serologije, a posebno u oblasti Pasterovih postupaka protiv bjesnila.³⁰

Dakle, nema sumnje da je dr. Hempt vršio pripreme za osnivanje Pasterovog zavoda u Lukavcu. Još je 1908. godine samostalno izradio nacrt za osnivanje „Pasterovog zavoda Bosne i Hercegovine“³¹, koji je odobren od strane Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu:

²⁷ ATK, TSSLu, *Dr. Hempt*, Lukavac, 12. februar 1912. (dokument na njemačkom jeziku)

²⁸ AZ, DB-L, *Razni spisi* (S. Hadžimusić, pr.).

²⁹ Opširnije: Semir Hadžimusić, Adi Čorović, „Vila Solvay u Lukavcu. Historijski osvrt i arhitektonski opis nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine“, *Gračanički glasnik: časopis za kulturnu historiju*, br. 44., Gračanica 2017., 35-49.

³⁰ S. Božanić, A. Elaković-Nenadović, „Iz Personalnog dosijea dr. Adolfa Hempta: od školovanja do penzionisanja“, 199-200.

³¹ *Isto.*, 199.; Doduše, u knjizi *Javno zdravstvo tuzlanske regije* se navodi i podatak da je dr. Hempt, dok je radio u Lukavcu, podnio bosanskoj vladi prijedlog da se u Sarajevu osnuje Pasterov zavod, ali kako se dalje ističe, Austougarska je ovaj prijedlog odbila

„...Zemaljska vlada odobrila je moj projekat i nacрте te sama preuzela daljnju inicijativu u toj stvari koje je plod podignuće također serološkog zavoda u Sarajevu...“³²

Za dalji razvoj događaja najvažnija je Potvrda koju je u ime odbora za osnivanje Pasterskoga Instituta za Bosnu i Hercegovinu potpisao dr. Risto Jeremić, 15. oktobra 1913. godine³³, a u kojoj se potvrđuje da se dr. Adolf Hempt od 1910 do 1912. godine bavio specijalnim studijama u tehničkim pripremnim radovima za „Bosansko-hercegovački Pasteur Institut“ i Zemaljskoj vladi predočio odgovarajuće elaborate:

„U toku ove tri godine je gospodin dr. A. Hempt više sedmica u toku godine boravio na Pasteur-institutima u Budimpešti, Beču i Parizu u svrhu studija, te stekao potrebna praktična znanja iz bakteriologije, serologije i posebno Pasteurovog antirobnog procesa. Gospodin dr. Hempt je godine 1910-1912 posvetio uglavnom ovoj dobrotvornoj stvari i tako posvetio godine intenzivnog rada u interesu javnog zdravstva, a na njegovu je inicijativu vlada započela s osnivanjem državnog bakteriološkog zavoda. (Dr. Risto Jeremić, Tuzla, 15. oktobar 1913.)“³⁴

Nakon što nije odobrena subvencija Zemaljske vlade za rad Pasterovog zavoda u Lukavcu, dr. Hempt je tada zatražio od Zemaljske vlade da osnuje jedan bakteriološki institut, no kako Hempt priznaje u svojoj biografiji iz 1921. godine izbijanje svjetskog rata je spriječilo realizaciju ovih planova.³⁵

U Sarajevu je otvorena Serobakteriološka stanica pri Zemaljskoj bolnici, dok je dr. Hempt do 1914. godine u „Vili“ otvorio bolnicu Fabrike sode Lukavac (*Werks Ambulatorium*)³⁶, odnosno kako je sam naveo „Stalnu kirurgijsku bolnicu“, koja je po izbijanju Prvog svjetskog rata djelovala kao „Rezervna bolnica“ (*K.u.K. Reservespital Lukavac*) i stacionar za austrougarske vojnike i ranjenike. Od 28. jula 1914. godine do 3. novembra 1918. godine dr. Hempt biva mobilizovan, te je prvo radio kao štabni ljekar i upravnik navedene vojne bolnice

zbog „uskovitlanih“ prilika pred Prvi svjetski rat., Grupa autora, *Javno zdravstvo tuzlanske regije 1923.-2012.*, Tuzla 2012., 17.

³² AV, PD AH, *Dr. Adolf Hempt. Curriculum vitae.*

³³ AV, PD AH, *Bestätigung.*, Tuzla, 15. oktobar 1913. (dokument na njemačkom jeziku)

³⁴ AV, PD AH, *Bestätigung.*, Tuzla, 15. oktobar 1913.

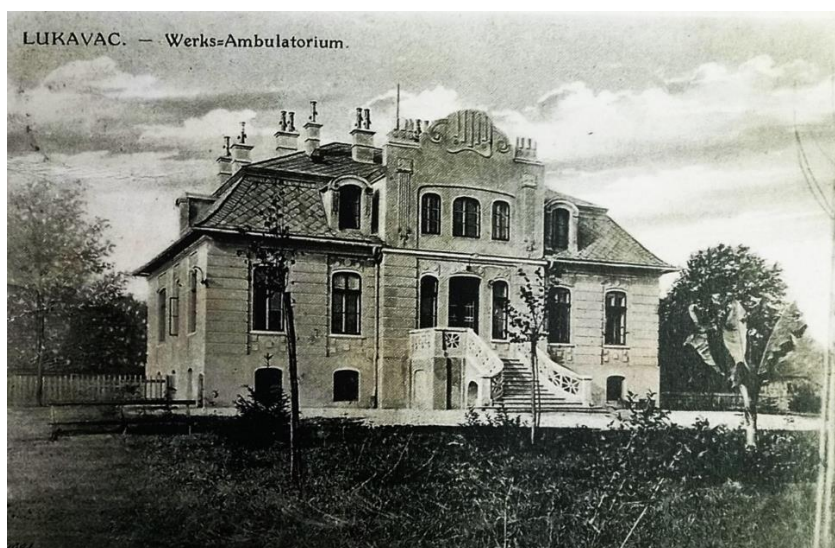
³⁵ AV, PD AH, *Dr. Adolf Hempt. Curriculum vitae.*

³⁶ U narodu prozvana „mala bolnica“. Ista je bila opremljena najsavremenijim medicinskim sredstvima toga perioda, a na spratu se nalazilo porodilište koje je vodila njegova majka Marija Tevely., F. Kruševljanin, *Lukavac kakav je nekada bio.*, 59.

u Lukavcu³⁷, a potom biva komandant više vojnih bolnica na području etape V Armijske komande – Balkanske i Sočanske armije.³⁸

Za svoj vojno-medicinski doprinos u Prvom svjetskom ratu odlikovan je sa tri ordena: Viteški krst reda Franje Josifa I, bronzani Signum Laudis, oba na crveno-bijeloj vrpici, te oficirskim ordenom Crvenog krsta.³⁹

Dakle, dr. Hempt zvanično nije otvorio Pasterov zavod u Lukavcu, ali jeste bolnicu koja je 1920tih promijenila namjenu iz zdravstvene u rezidencijalnu što je najviše bila zasluga Fritza Müllera, direktora Bosanske tvornice sode Solvay dd. Lukavac.⁴⁰

Slika 1. Vila Solvay, zgrada u kojoj je trebao biti otvoren Pasterov zavod, Lukavac, 1914. godine⁴¹

³⁷ Dr. Hempt navodi da je 1915. godine bolnica iz Lukavca premještena u Novu Gradišku i pretvorena u „veliku epidemičku bolnicu“ sa 700 kreveta. U čin sanitetskog majora dr. Hempt biva unaprijeđen 1. maja 1916. godine nakon čega na italijanskom ratištu vodi *Centralnu bolnicu za veneriju cijele sočanske armije sa 2000 kreveta*. U aprilu 1917. preuzeo je komandu ratne bolnice br. 702 u Krškom, zatim u Udini, a od februara 1918. zapovjeda Rezervnom bolnicom („Zagreb“) u Trstu., AV, PD AH, *Curriculum vitae., Uvjerenje*, Lukavac 30. juli 1921; *Uvjerenje*, Biali, Poljska, 9. august 1921.

³⁸ S. Božanić, A. Elaković-Nenadović, *Navedeni rad.*, 200.

³⁹ AV, PD AH, *Dr. Adolf Hempt. Curriculum vitae.*

⁴⁰ Semir Hadžimusić, Adi Ćorović, *Navedeni rad.*, 41.

⁴¹ Magbul Škoro, *Pozdrav iz Bosne i Hercegovine. Greetings from Bosnia and Herzegovina. Grus aus Bosnien-Herzegovina*, Dom, Sarajevo 2009., 259.

Memorijalizacija lika i djela dr. Adolfa Hempta

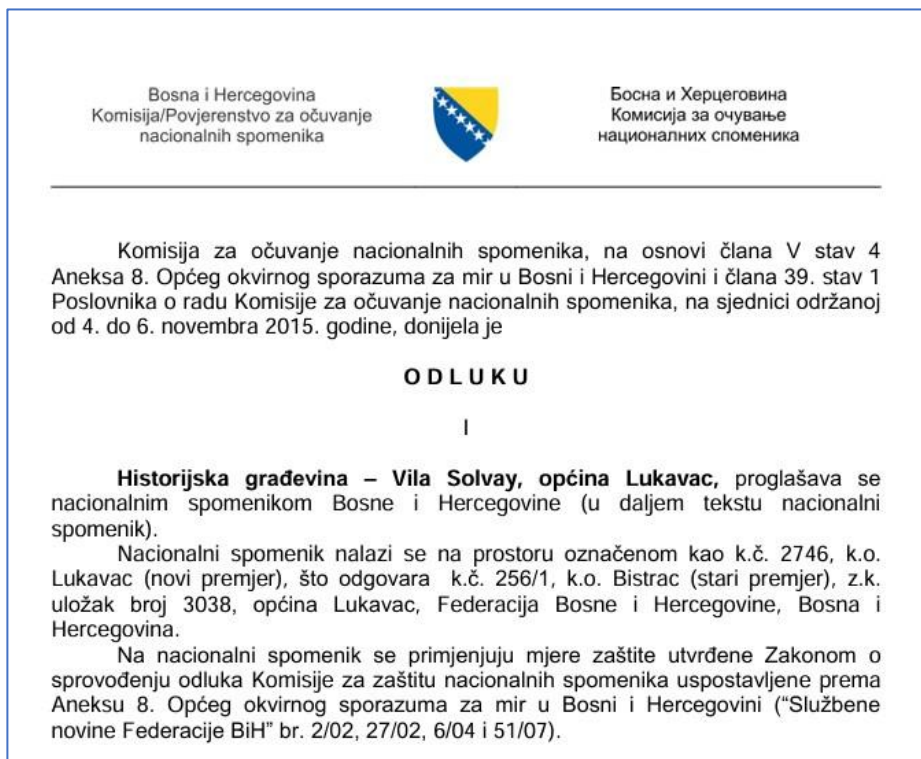
U Novom Sadu se nastojao ovjekovječiti lik i djelo dr. Adolfa Hempta, tako što je drvena kuća, izgrađena kao “kadrovski stan”, u kojoj je stanovao sa porodicom kao direktor Pasterovog zavoda – “Hemptova kuća”, postala muzej Pasterovog zavoda, to jeste depadans Muzeja Vojvodine. U kući se nalazi medicinska muzejska zbirka, koja sadrži predmete iz historije Pasterovog zavoda i zdravstva Novog Sada, stare mikroskope sa početka 20. stoljeća, uzorke Hemptove vakcine, knjige, fotografije i drugo. Također, ulica u kojoj je dr. Hempt živio posljednjih godina života, danas nosi naziv “Dr Hempta”, a i grobno mjesto Hemptovih na Reformatskom groblju u Novom Sadu proglašeno je zaštićenim.⁴²

Memorijalizacija Hemptove ostavštine u Lukavcu počela je od naučnoistraživačkog projekta čiji su rezultati naučni skup “Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac”, koji je održan u vili Solvaj, 30. oktobra 2015. godine⁴³, zatim proglašenje “Vile Solvaj”, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, 5. novembra 2015. godine⁴⁴, te objava naučnog rada pod nazivom “Vila Solvaj u Lukavcu. Historijski osvrt i arhitektonski opis nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine”, autora Adija Ćorovića i Semira Hadžimusića, u novembru 2017. godine.

⁴² Dušan Lalošević, Snežana Dobrić, *Od vakcine do muzeja. Istorija vakcine u Pasterovom zavodu – Novi Sad*, Muzej Vojvodine, Novi Sad, 2024., 125-131.

⁴³ Semir Hadžimusić, „Zbornik radova: Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac“, *Glasnik arhiva i arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine*, XLVI/2016, Sarajevo 2016., 235- 243.

⁴⁴ Arhiva Komisija/Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, *Odluka o proglašenju nacionalnog spomenika –Historijska građevina, Vila “Solvay”, općina Lukavac*, broj: 07.3-2.3-64/15-22., (sjednica: Sarajevo, 4-6. novembar 2015.), „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 9/16.

Slika 2. Odluka o proglašenju "Vile Solvay" nacionalnim spomenikom BiH

Proglašenjem vile Solvay nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, zaustavljena je prodaja objekta, te je isti sačuvan od moguće neadekvatne namjene.

Naredni koraci bili su stihijski, ali su u konačnici dali rezultat. Naime, podnešeno je više inicijativa Komisije za zaštitu, obnovu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa grada Lukavac i Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona⁴⁵ ka gradskoj upravi i gradonačelniku grada Lukavac da se riješi status vile Solvaj što je u konačnici i učinjeno zalaganjem gradonačelnika dr.sc. Edina Delića i odlukama Gradskog vijeća, a vila Solvaj je početkom 2023. godine iz vlasništva fabrike "Sisecam Soda Lukavac" prešla u vlasništvo Grada Lukavac.⁴⁶

⁴⁵ AZ, DB-L, *Vila Solvay*, Tuzla, 2019-2022.

⁴⁶ *Zaključak*, „Službeni glasnik Grada Lukavac“ br.01/23, Lukavac, 9. januar 2023.

Nakon toga, simboličan pečat borbi za vilu Solvaj bilo je štampanje poštanskih marki sa motivom vile "Solvay" kao dio prigodnih poštanskih marki BH Pošte za 2023. godinu. (Slika 3.)⁴⁷

Slika 3. Vila Solvaj motiv prigodnih poštanskih marki BH pošte za 2023. godinu

“Iz Personalnog dosijea dr. Adolfa Hempta: od školovanja do penzionisanja”, naziv je rada autorica Snežane Božanić i Ane Elaković-Nenadović, objavljenog u Novom Sadu 2019. godine, u kojem su objašnjene neke do tada manje poznate činjenice iz životopisa dr. Hempta, pa i one koje je dr. Hempt sam pribilježio, a pohranjene su u njegovom personalnom dosijeu.⁴⁸

Godine 2022. u Novom Sadu je objavljena knjiga pod nazivom „Od vakcine do muzeja: 100 godina Pasterovog zavoda u Novom Sadu“, autora Dušana Laloševića i Snežane Dobrić, u kojoj je pored ostalog dat osvrt i na boravak i rad dr. Hempta u Lukavcu.⁴⁹ U istom periodu na facebook stranici „Lukavac kroz

⁴⁷ Godišnji program prigodnih poštanskih maraka za 2023. godinu. Kulturno-historijsko naslijeđe: Vila „Solvay“ Lukavac, Sarajevo, 31. mart 2023., Godišnji program prigodnih poštanskih maraka za 2023. godinu – JP BH Pošta <https://www.posta.ba/portfolio/vila-solvay-lukavac/> (30.01.2026.)

⁴⁸ Snežana Božanić, Ana Elaković-Nenadović, “Iz Personalnog dosijea dr. Adolfa Hempta: od školovanja do penzionisanja”, *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, 170 (2/2019), Novi Sad 2019.

⁴⁹ Dušan Lalošević, Snežana Dobrić, *Od vakcine do muzeja: 100 godina Pasterovog zavoda u Novom Sadu*, Novi Sad, 2022.

vrijeme“ objavljeno je nekoliko porodičnih fotografija nastalih tokom boravka dr. Hempta u Lukavcu.⁵⁰

Dalji doprinos istraživanju lukavačke epizode u životopisu dr. Adolfa Hempta učinjen je objavom knjige „Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća. Demografske i socijalne prilike (1850-1914)“, u kojoj je navedeno dosta novih činjenica o nastojanju dr. Hempta da osnuje Pasterov zavod u Lukavcu. U okviru obilježavanja Dana grada Lukavac, a u organizaciji Centra za kulturu Lukavac i Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, 14. septembra 2023. godine u vili Solvay je upriličena promocija ove knjige. Učešće na promociji su, pored autora, uzeli recenzenti knjige prof. dr. Izet Šabotić i prof. dr. Sead Selimović, redovni profesori na Odsjeku za historiju Filozofskog fakuleta u Tuzli, kao i urednik knjige Mihad Sakić, prof. (Slika 4.)⁵¹

Slika 4. Detalj sa promocije knjige *Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća* u Vili Solvay

⁵⁰ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2327852410702911&id=255007211320785&set=a.258813764273463> Lukavac kroz vrijeme (30.01.2026.)

⁵¹ Upriličena promocija knjige *Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća* autora dr. Semira Hadžimusića - Baština.ba - Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK (31.01.2026.)

Predstavljanje vile Solvay i dr. Hempta kao poveznice Lukavca i Novog Sada upriličeno je 30. novembra 2023. godine na 54-om Međunarodnom sajmu turizma u Novom Sadu, kada su o ovoj temi govorili prof. dr. Dušan Lalošević, dr.sc. Edin Delić i dr.sc. Semir Hadžimusić. Nakon prezentacije na sajmu gosti iz Lukavca su obišli muzejsku postavku Muzeja Vojvodine u kući dr. Hempta u Novom Sadu. (Slika 5. i 6.).⁵²

⁵² [https://bastina.ba/nacionalni-spomenik-bosne-i-hercegovine-predstavljen-na-medjunarodnom-sajmu turizma-u-novom-sadu/](https://bastina.ba/nacionalni-spomenik-bosne-i-hercegovine-predstavljen-na-medjunarodnom-sajmu-turizma-u-novom-sadu/) (31.01.2026.); <https://lukavac.ba/na-novosadskom-sajmu-promovisan-grad-lukavac-i-nacionalni-spomenik-vila-solvay/> (31.01.2026.); <https://sodalive.ba/aktuelnosti/lukavac-grad/grad-lukavac-promovisan-na-novosadskom-medjunarodnom-sajmu-turizma/>(31.01.2026.).

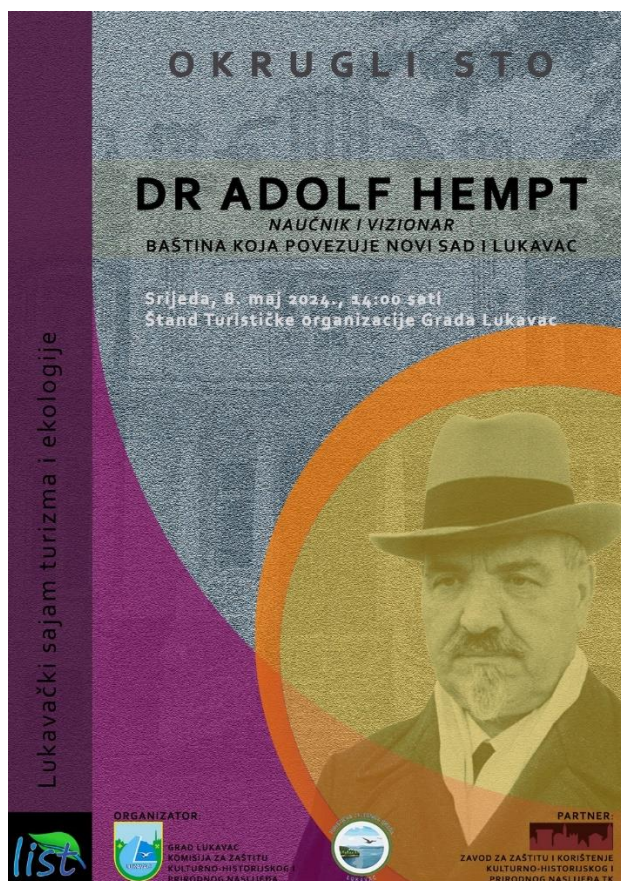

Slika 5. i 6. Promocija Lukavca i Vile Solvay na sajmu u Novom Sadu

Veoma značajan projekat na memorijalizaciji lika i djela dr. Hempta realizovan je 2024. godine u Lukavcu, kada je u organizaciji Komisije za zaštitu, obnovu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa grada Lukavac obnovljeno grobno mjesto roditelja dr. Hempta – Adolfa Hempta seniora i Marije Hempt, rođ. Tevely na gradskom groblju u Lukavcu, postavljena spomen-ploča u čast dr. Hempta na vili Solvay (rad prim. dr. Vladimira Jokanovića iz Novog Sada), te organizovan okrugli sto: „Dr. Adolf Hempt. Naučnik i vizionar – Baština koja povezuje Novi Sad i Lukavac“. Učesnici okruglog stola održanog 8. maja 2024. godine na lukavačkom sajmu turizma „List“ bili su: prof. dr. Dušan Lalošević, prim. dr. Vladimir Jokanović iz Novog Sada, prof. dr. Haris Huseinagić, dr. sc. Semir Hadžimusić, predsjednik Komisije za zaštitu, obnovu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa grada Lukavac, te moderator Mihad Sakić, prof., član Komisije. Prisutnima se tom prilikom obratio i dr. sc. Edin Delić, gradonačelnik grada Lukavac, kome je uručena medalja Pasterovog udruženja iz Novog Sada. (Slika 7. i 8.). U aktivnostima provedenim toga dana u Lukavcu

učestvovao je i akademik Husref Tahirović, koji je i sam istraživao baštinu dr. Hempta.⁵³

Dodatan doprinos istraživanju Hemptove biografije, uključujući i lukavačku epizodu u njegovom životu, načinjen je objavom nove knjige „*Od vakcine do muzeja. Istorija vakcine u Pasterovom zavodu – Novi Sad*“ i to ponovo iz pera prof. dr. Dušana Laloševića i Snežane Dobrić.⁵⁴

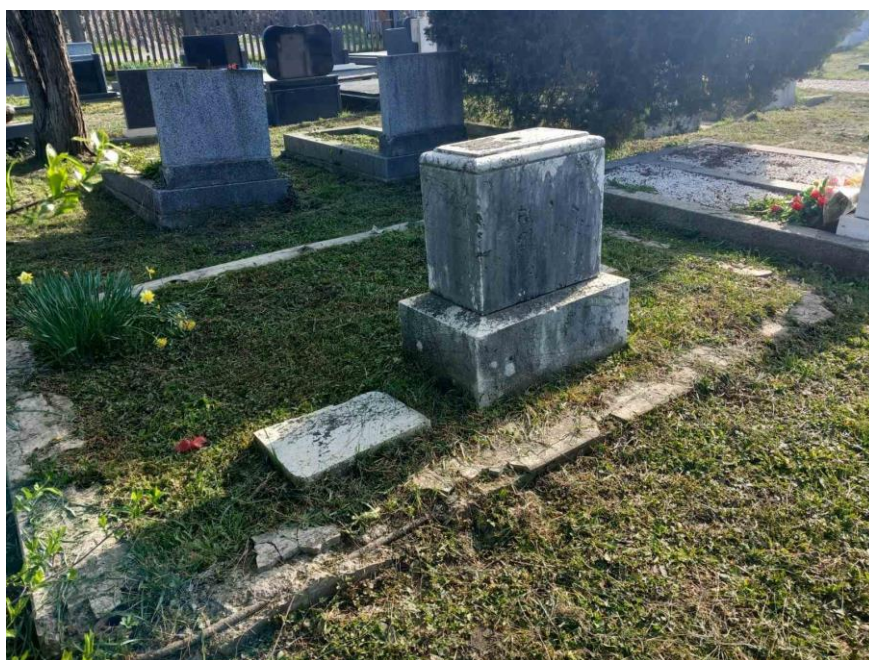
Slika 7. Plakat za najavu Okruglog stola, 2024.

⁵³ <https://bastina.ba/odrzan-okrugli-sto-dr-adolf-hempt-naucnik-i-vizionar-bastina-koja-povezuje-novi-sad-i-lukavac/> (30.01.2026.)

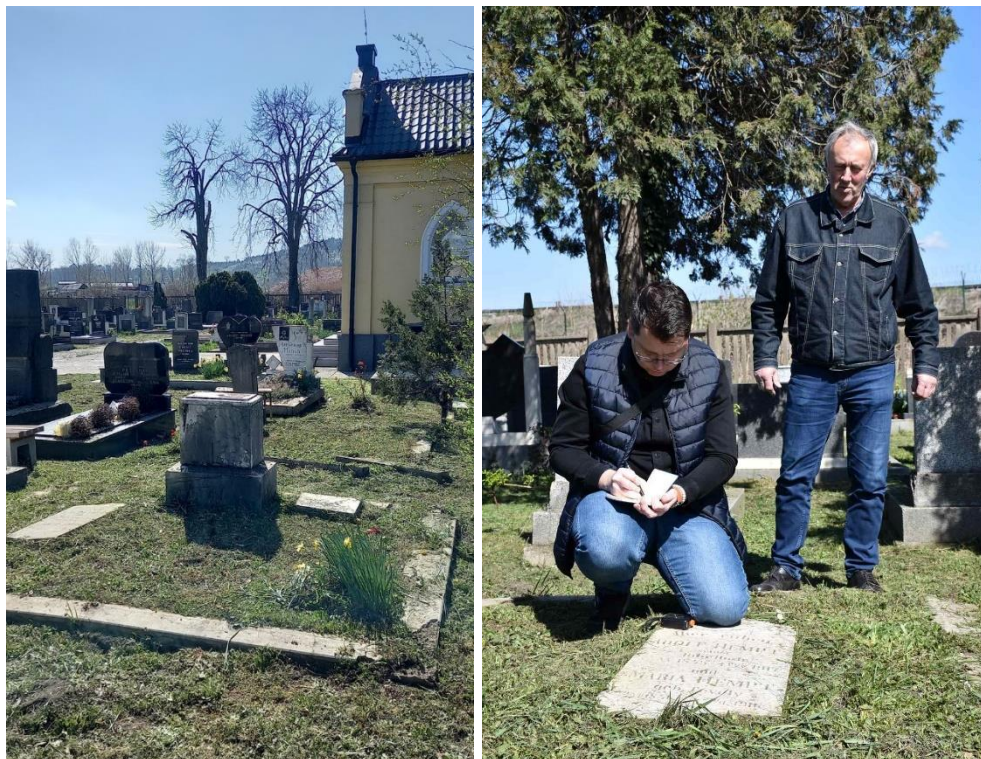
⁵⁴ Dušan Lalošević, Snežana Dobrić, *Od vakcine do muzeja. Istorija vakcine u Pasterovom zavodu – Novi Sad*, Muzej Vojvodine, Novi Sad, 2024.

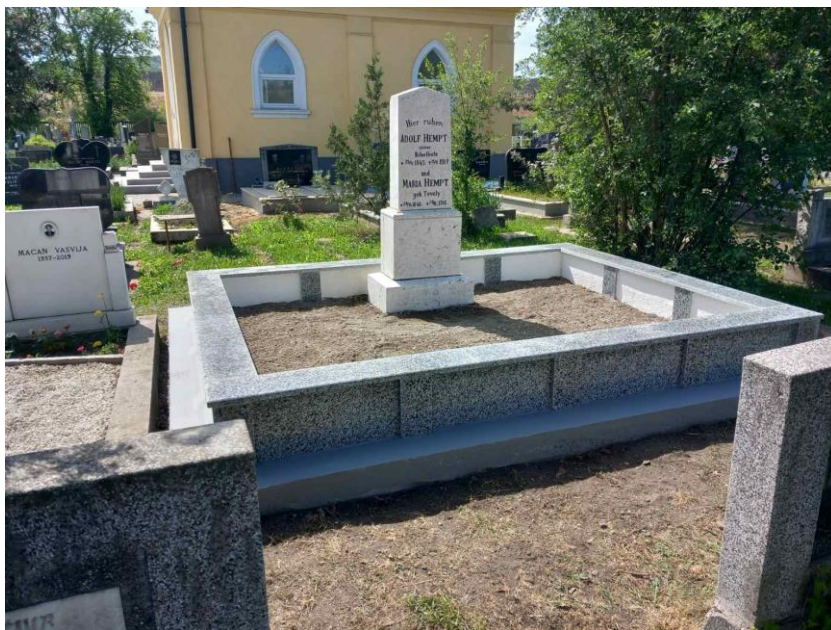
Slika 8. Učesnici Okruglog stola, s lijeva na desno: Mihad Sakić, Semir Hadžimusić, Dušan Lalošević, Vladimir Jokanović, Haris Huseinagić, Sajam LIST, 8. maj 2024.

Slika 9. Grobno mjesto roditelja dr. Hempta, stanje prije sanacije

Slike 10-11. *Grobno mjesto roditelja dr. Hempta (Adolf Hempt, 1845-1917. i Maria Hempt, 1846-1916.) na gradskom groblju Lukavcu, stanje prije sanacije (Foto: Komisija KHPN LK & F.A. Dragec)*

Slike 12. i 13. Grobno mjesto roditelja dr. Hempta na gradskom groblju Lukavcu, stanje poslije sanacije, maj 2024. godine (Foto: Komisija KHPN LK & F.A. Dragec)

Slika 14. Spomen-ploča dr. Adolfu Hemptu na vili Solvay, rad prim.dr. Vladimira Jokanovića (Foto: Komisija KHPN LK & F.A. Dragec)

Tradicija afirmisanja i promovisanja lika i djela dr. Adolfa Hempta u okviru programa lukavačkog sajma turizma i ekologije LIST, nastavljena je u maju 2025.

godine, kada je u organizaciji Radio-televizije Lukavac organizovana panel diskusija na temu "Vila Solvay – blago iz prošlosti, vrijednost za budućnost". Panel diskusija je organizovana na sajmištu u Lukavcu, 9. maja 2025. godine, a učešće u istoj su uzeli: Inela Banjić Alispahić, inženjer arhitekture, Anela Tokić, inženjer hortikulture i dr. sc. Semir Hadžimusić. O arhitektonskom opisu, vrijednostima objekta i značaju istog za ambijentalnu sliku Lukavca govorila je arhitektica Banjić-Alispahić, dok je o stanju, zaštiti i mogućnostima korištenja dvorišta objekta kvalitetan osvrt dala ing. Tokić. O zaslugama dr. Adolfa Hempta za izgradnju ove historijske građevine u Lukavcu govorio je dr. Hadžimusić. Događaj je moderirala Jasminka Memić sa RTV Lukavac.⁵⁵

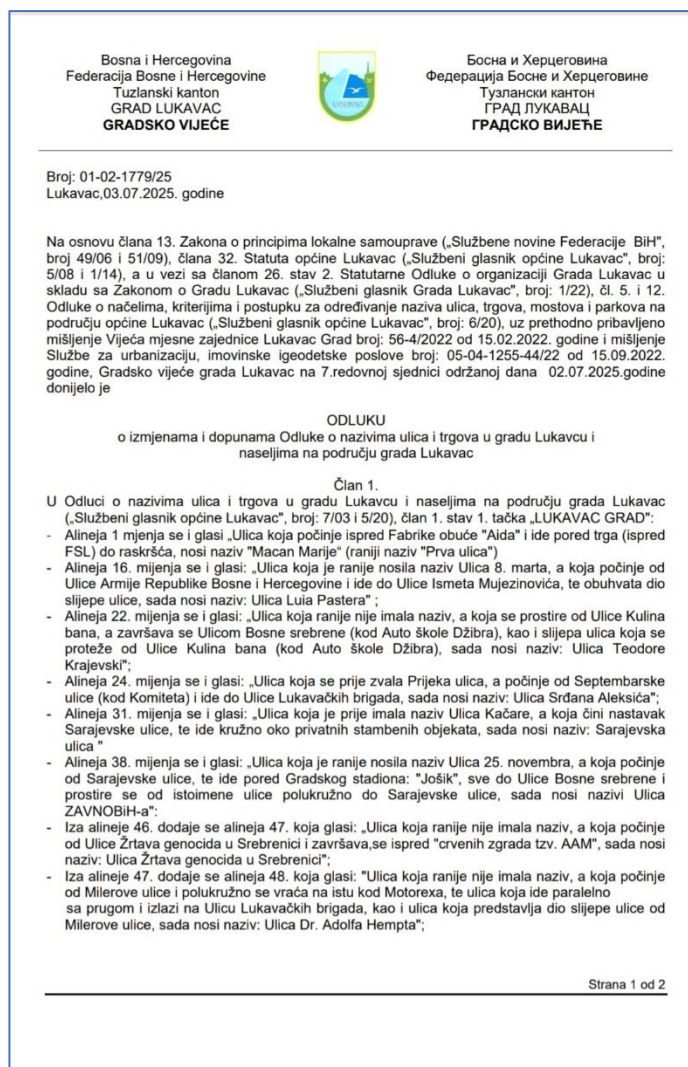
Slika 15. Detalj s održane Panel-diskusije u Lukavcu, maj 2025. (Foto. F.A. Dragec)

Osim vile Solvaj, za koju je pri kraju izrada projektne dokumentacije za obnovu, i u kojoj bi se trebala nalaziti muzejska postavka vezana za dr. Hempta, doprinos memorijalizaciji lika i djela ovog značajnog ljekara, naučnika i vizionara dalo je i Gradsko vijeće Lukavac, koje je na 7. redovnoj sjednici održanoj 2. jula 2025. godine usvojilo prijedlog gradonačelnika i Komisije za određivanje naziva ulica i trgova⁵⁶ da se jedna ulica u Lukavcu (u blizini vile Solvay) nazove "Ulica

⁵⁵ <https://bastina.ba/ucesce-na-panel-diskusiji-vila-solvay-bлаго-iz-proslosti-vrijednost-za-buducnost/> (31.01.2026); <https://rtvlukavac.ba/rtv-lukavac-pozivana-panel-diskusiju-vila-solvay-bлаго-iz-proslosti-vrijednost-za-buducnost/> (31.01.2026)

⁵⁶ Komisija u sastavu: Amra Haračić, Amra Kuduzović Kišić, Dinela Imamović, Maid Karić, Mihad Sakić, članovi i Semir Hadžimusić (predsjednik), <https://lukavac.ba/wp-content/uploads/2021/05/Stalni-poziv.pdf> (31.01.2026.)

Dr. Adolfa Hempta". Također, istom odlukom Lukavac je dobio i ulicu Luja Pastera, te je i na ovaj način ukazano na historijski značaj Hemptovog projekta Pasterovog zavoda u Lukavcu.

Slika 16. Odluka o nazivima ulica u Lukavcu: dr. Adolfa Hempta i Luja Pastera⁵⁷

⁵⁷ Odluka o izmjenama i dopunama odluke o nazivima ulica i trgova u gradu Lukavcu i naseljima na području grada Lukavac, „Službeni glasnik Grada Lukavac“, broj 07/25., Lukavac, 11. juli 2025.

ZAKLJUČAK

Dr. Adolf Hempt je bio ljekar, naučnik i vizionar, koji je sa svojom porodicom i roditeljima, živio i radio u Lukavcu u periodu 1905-1921. godine. U tom periodu posebno je zapažen njegov rad na osnivanju Pasterovog zavoda u Lukavcu, a intenzivne aktivnosti na tom planu proveo je od 1910. do 1912. godine. Tim povodom boravio je na stručnim usavršavanjima na Pasterovim institutima u Parizu, Beču i Budimpešti.

Pasterov zavod je trebao da se otvori u reprezentativnoj građevini u Lukavcu (danas vila „Solvay“), koja je, uz pomoć Tvornice sode „Solvay“ Lukavac, podignuta za tu namjenu 1911-1912. godine. Međutim, zbog složenih prilika koje su vladale u Dvojnoj Monarhiji u suton Prvog svjetskog rata, ali i nerazumijevanja Zemaljske vlade u Sarajevu za njegov projekat, dr. Hempt ipak nije otvorio Pasterov zavod, ali u istom objektu do 1914. godine otvara „Stalnu kirurškijsku bolnicu“, koja je po izbijanju Prvog svjetskog rata djelovala kao „Rezervna bolnica“ (*K.u.K. Reservespital Lukavac*) i stacionar za austrougarske vojnike i ranjenike. Od 28. jula 1914. godine do 3. novembra 1918. godine dr. Hempt biva mobilizovan, te je prvo radio kao štabni ljekar i upravnik navedene vojne bolnice u Lukavcu, a potom biva komandant više vojnih bolnica na području etape V Armijske komande – Balkanske i Sočanske armije, za što biva i odlikovan.

Memorijalizacija Hemptove ostavštine u Lukavcu počela je 2015. godine, kada je Vila Solvay proglašena nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, te naučnoistraživačkim radom koji je slijedio nakon toga. Godine, 2023. objekat je nakon dugo godina ponovo prešao u vlasništvo grada Lukavac, nakon čega je započeta izrada projektne dokumentacije za obnovu istog,

Također, u Lukavcu, ali i Novom Sadu, održano je nekoliko okruglih stolova i panel diskusija na kojima se govorilo o zadužbini dr. Hempta u ova dva grada, kao i značaju očuvanja iste za historiju, kulturnu baštinu i turizam.

Posebno treba istaći da je u maju 2024. godine u organizaciji Komisije za zaštitu, obnovu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa grada Lukavac obnovljena grobnica roditelja dr. Adolfa Hempta na gradskom groblju u Lukavcu, te postavljena spomen-ploča u čast dr. Hemptu na vilu Solvaj u Lukavcu, dok je 2025. godine i jedna ulica u Lukavcu ponijela ime dr. Adolfa Hempta.

U narednom periodu potrebno je provesti mjere zaštite i sanacije historijske građevine “vila Solvaj”, te u istoj planirati adekvatan prostor za muzejsku postavku o dr. Adolfu Hemptu, koji je zaslužan za izgradnju, te Fritzu Mülleru, zbog koga je objekat promijenio namjenu iz zdravstvene u rezidencijalnu (vila). Isto tako, potrebno je voditi računa o adekvatnom

korištenju ove značajne građevine, kao i njenog dvorišta, a kako se ne bi narušilo dostojanstvo nacionalnog spomenika i simbola grada.

SUMMARY

Dr. Adolf Hempt was a physician, scientist and visionary who, together with his family and parents, lived and worked in Lukavac in the period from 1905 to 1921. In this period, his work on the establishment of the Pasteur Institute in Lukavac is particularly noteworthy, with intensive activities carried out between 1910 and 1912. On that occasion, he attended professional training at Pasteur Institutes in Paris, Vienna and Budapest.

The Pasteur Institute was intended to be opened in a representative building in Lukavac (today known as the “Solvay” Villa), which, with the support of the Solvay Soda Factory Lukavac, was constructed for that purpose between 1911 and 1912. However, due to the complex circumstances prevailing in the Dual Monarchy on the eve of the First World War, as well as the lack of understanding from the Provincial Government in Sarajevo for his project, Dr. Hempt did not establish the Pasteur Institute. Nevertheless, by 1914, he opened the “Permanent Surgical Hospital” in the same building, which, following the outbreak of the First World War, operated as a “Reserve Hospital” (K.u.K. Reservespital Lukavac) and a station for Austro-Hungarian soldiers and wounded. From 28 July 1914 to 3 November 1918, Dr. Hempt was mobilized, first serving as a staff physician and manager of the military hospital in Lukavac, and later as the commander of several military hospitals within the operational zone of the 5th Army Command – the Balkan and Soča Army, for which he was also decorated.

The memorialization of Hempt’s legacy in Lukavac began in 2015, when the Solvay Villa was declared a national monument of Bosnia and Herzegovina, followed by extensive scientific research activities. In 2023, after many years, the building was returned to the ownership of the City of Lukavac, after which the preparation of project documentation for its restoration commenced.

Additionally, several round tables and panel discussions were held in Lukavac and Novi Sad, addressing the legacy of Dr. Hempt in these two cities, as well as the importance of its preservation for history, cultural heritage and tourism.

It is particularly important to highlight that in May 2024, the tomb of Dr. Adolf Hempt’s parents at the city cemetery in Lukavac was restored, and a

commemorative plaque in honor of Dr. Hempt was installed on the Solvay Villa. In 2025, a street in Lukavac was also named after Dr. Adolf Hempt.

In the forthcoming period, it is necessary to implement measures for the protection and restoration of the historic Solvay Villa building, and to plan an adequate space within it for a museum exhibition dedicated to Dr. Adolf Hempt, who was responsible for its construction, as well as to Fritz Müller, due to whom the building changed its function from medical to residential (villa). It is also important to ensure the appropriate use of this significant building and its surroundings, in order to preserve the dignity of the national monument and the symbol of the city.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

Arhiv Vojvodine, Novi Sad (AV)

- F. 126: *Kraljevska banska uprava Dunavske banovine Novi Sad (1929-1941), VI, Odeljenje za socijalnu politiku i narodno zdravlje, Personalni dosije dr. Adolfa Hempta (PD AH)*

Arhiv Tuzlanskog kantona (ATK)

- Fond: *Tvornica sode "SOLVAY" Lukavac (TSSLu)*

Arhiva Komisije/Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (AKONS)

- *Odluka o proglašenju nacionalnog spomenika (Vila "Solvay" Lukavac)*

Arhiva Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona (AZ)

- *Dokumentacija Baština – Lukavac (DB-L)*

Štampa

- *Bosanski glasnik*, Sarajevo, 1914.
- *Bošnjak*, Sarajevo, 1903.
- *Slovenski narod*, Ljubljana, 1911.
- *Vilag*, Budimpešta, 1911.

Službene novine:

- *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2016.
- *Službeni glasnik Grada Lukavac*, Lukavac, 2023., i 2025.

Literatura:

- Božanić Snežana, Elaković-Nenadović Ana, "Iz Personalnog dosijea dr. Adolfa Hempta: od školovanja do penzionisanja", *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, 170 (2/2019), Novi Sad 2019., 197-198.
- Grupa autora, *Društveno-privredna karta, Grad.komuna Lukavac*, edicija, Pres Kliping, Beograd 1978.
- Grupa autora, *Javno zdravstvo tuzlanske regije 1923.-2012.*, BMG, Tuzla 2012.
- Hadžimusić Semir, *Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća. Demografske i socijalne prilike (1850-1914)*, Tuzla 2023.
- Hadžimusić Semir, Ćorović Adi, „Stara željeznička stanica u Lukavcu. Sa historijske pruge do nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine“, *Baština sjeveroistočne Bosne*, br. 14., Tuzla 2022., 57-78.
- Hadžimusić Semir, Adi Ćorović, „Vila Solvay u Lukavcu. Historijski osvrt i arhitektonski opis nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine“, *Gračanički glasnik: časopis za kulturnu historiju*, br. 44., Gračanica 2017., 35-49.
- Hadžimusić Semir, „Zbornik radova: Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac“, *Glasnik arhiva i arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine*, XLVI/2016, Sarajevo 2016., 235- 243.
- Kruševljanin Faruk, *Lukavac kakav je nekad bio*. Grafit Lukavac, Lukavac 2014.
- Krzović Ibrahim, *Arhitektura Bosne i Hercegovine, 1878-1918, Konceptija izložbe i izbor djela*, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1987.

- Lalošević Dušan, *Novi prilozi za biografiju dr. Adolfa Hempta*, Spomenica – 95. godina Pasterovog zavoda u Novom Sadu, Pasterov zavod, Novi Sad 2016., 91-108.
- Lalošević Dušan, Dobrić Snežana, *Od vakcine do muzeja. Istorija vakcine u Pasterovom zavodu - Novi Sad*, Novi Sad 2024.
- Lalošević Dušan, „130. godina od rođenja dr. Adolfa Hempta“, *Eskulap Edukativni članci*, god. 3., br. 1-2., Pasterov zavod i Medicinski fakultet Novi Sad, 2008., 97-101.
- Škoro Magbul, *Pozdrav iz Bosne i Hercegovine. Greetings from Bosnia and Herzegovina. Grus aus Bosnien-Herzegovina*, Dom, Sarajevo 2009.

Internet reference: u podložnim napomenama.